

Munduaren egokitasuna eta Jainkoa ⁽¹⁾

Gure auzoko agure zaar batek esaten zidan bein: “Goiko erloju ori beti dabil zuzen. Aundia da ori gero! *Kuerdia* zeinek ematen ote dio? Ainbeste milla urtetan ez atzeratu, ez aurreratu, ez gelditu... Nor da ba erloju orren jabea?”

Gizona, betiereko gizakumea mintzo zan agure zaar onen ezpafietatik. Izan ere, munduak eskeintzen digu, eta ageri-agerian eskeiñi ere, ordena miragarri bat, egokitasun eder bat. Eta ikuskizun onen aurrean, nork eztu sumatu biotzean zirrara gozoa, mundua izpirituak daramala oarturik? Zeru-lurretako ordenantza orrek, ordea, ordenatzaille bat galdegiten du. Orra Jainkoa ba-dela jakiteko errege-bide bat. Mendez-mende ikusten dugu gizaldia bide orretan sartua. Eta besteak beste, argumentu onen bidez urbildu izan zaio beti gizona Jainkoari.

I

Jakituriaz eta Filosofiaz mintzo geran guztietan, beti ara jo bearra dago ta, auzi ontan ere ezin gindezke egon Greziako lurralde autatua eta bere filosofuak aipatu gabe.

Greziako lehenbiziko filosofuek, bada, eztirudi munduko ordenari jaramon geiegi egin ziotenik. Gauzak zertaz edo nolako gaiez egiñak izan diren jakitea zan aien kezka nagusia: suaz ala lurrez edo urez egiñak ote diren, ori nai zuten aztertu. Edozein modutan ere, gure galdekizun onentzat bi erantzupen zeuzkaten: bat, ustekabea edo itsumustua; bestea, alabearra edo patua. Esan dezagun itsumustua, ustekabea, eztela esplikazioa, esplikazioa ukatzea baizik. Berez, oarkabea, ala gertatu dira gauzak, bestela atera zitezkealarik. Zuk mai-gaiñera jaurtitzen dituzu fitxak, eta berez, iñork ordenatu gabe,

(1) Lan au antolatzeko, Sertillanges-en “*Sources de la Croyance en Dieu*” artu artu dugu oiñarrizat.

egokiro erreskadatuak ateratzen zaizkitzu. Baiña nork eztu ikusten ori eztela posible? Alabearrak, berriz, esan nai du mundua baitezpada dagoela ordena bati lotua. Jainkotasun itsu baten menpean-edo dagoela. Ustekabearen beste muturrean dago, bada, bigarren esplikazio au.

Urratsik aundiena, ontan, Anaxagoras filosofoak egin zuen, Gogoan jasotzekoa da Aristoteles-en itza: "Azkenean azaldu zan norbait (Anaxagoras) eta esan zuen mundu ontako egokitasunak adimen bat galdegiten duela. Ba-zirudin gizon ordien artean zentzudun bat agertu zala noizbait."

Gero Sokrates dugu aipagarri. Onek, galdera berezi batzuen birtartez ba-zekian bere ikaslea goxo-goxo ta poliki-poliki eramaten, egia batekin topo egiteraño:

"Esaidazu, Aristodemo orrek (Jenofontek bere Oroigarrietan ala dakar), ba al dira beren antze edo trebetasunagatik zuk miresten dituzun gizonak? —Bai, alajaiña! —Esan beren izenak, otoi. —Olerki epikoan Homero miresten dut baitipat. Ditiramboan, Melanipides. Tragedian, Sofokles, Irudigintzan, Polikleto. Pinturan, Zeuxis. —Eta orain, jarraitzen zuan Sokratesek, esaidazu zure ustetan nor ote liteken miresgarriago: edo adimen eta ikara gabeko irudiak moldatzen dituana, ala izaki bizi ta ezagueradunen egillea? —Bistan da, iardesten du Aristodemok, guztion gaiñetik miresten dut ezagueradun eta bizidun izakiak egiten dituana." Baiña Sokrates zertara zijoa oarturik, auxe gaiñeratzen zuan: "Baldin izaki oiek ustekabearen lana ezpadira."

Orduan Sokrates asten zan mundu ontako egokitasunak erakusten, eta etzuen neke aundirik artu bearrik, mundu zabal au adimen baten eta ez ustekabearen frutua dela probatzeko.

Sokratesen ondotik, Platon eta Aristoteles etorri ziran. Irukote paregabe au ezin utzia dugu. Aristotelek bikainki erakusten zuan mundua ezin ditekela izan ustekabearen lan edo frutua. Izadia, berak eztakiala, ari da lan ta lan, baiña bere lanegiñak egokiak ateratzen zaizkio. Etengabe ertigintzan ari da, erti-lana dario. Beraz, gogamen bat, oldozpen bat ba-dela nunbait, aitortu bear.

Bibliak ere gauza bera diosku. Nork eztu ezagutzen Salmuetako kanta zoragarri ura? Voltairek zionez, adimen ordenatzaillari buruz ezta bein ere itz ederragorik asmatu:

"Zeruek Jainkoaren gloria aipatzen dute,
eta ortzeak Aren eskuetako lanak adirazten ditu
Egunak egunari esan ori diotsa,
eta gauak gauari berri au ematen dio.
Eztira, ez, auek, entzun ez ditezken itzak edo solasak.
Aitzitik, beren abarrotsa lur osoan da aditzen,
eta beren oiua munduaren bazterreraño eldu dira."

Ala ere (eta esateko garaia da) egia onek bere illunaldia ezagutu du gure aro onetan. Ori nola posible izan den esplikatzeara, uste dut etzraigula gaizki etorriko. Besterik ezpada, ikus dezagun nola adimen autatu batzuk ere noiztenka egiatik aldendu ditezken, eta bestalde, okerreko iritzietan ere, egiantza edo egia-puskak arkitzen al diren.

Gure asabak munduari buruz zeukaten ideia, mearra ta estuegia zan oso. Erkiña ta simplista. Ori ezin ukatu. Jakiña, etzituzten gaur eguneko jakinbideak. Aiek uste zuten Lurra zela mundu osoaren erdi ta zilbor, eta munduan agiri den ordena adimendun botere batek zuzen-zuzenean, erabateko eta beingoan egiña zela. Batez ere Bibliako itzak literalki arteak egiten zuen ori.

Gogoan dut apaiz jaun batek inoiz kontaktu didana. Duela berrogei edo berrogeitamar urte, Eibarren ospatzen omen ziran mitin zaratsuak. Eta mitin oietan, onelako gauzak edo antzekoak entzuten omen ziran:

“Nok esango leukean Jaungoikoak mundua sei egunetan egin ebala eta zazpigarrenean deskantsau zala? Kortako astoak be ez.

Eta nok esango leukean Josuek eguzkiari esan eutsala geraketako, eta eguzkia geratu egin zala? Kortako idiak be ez...”

Izan ere, alakoxea zan garai artako exegesi-modua, letrari josiegia. Iseka auei oin emateko aproposa.

Emezortzigarren mende erdiko dugun Aita Larramendi ospetsuak ere, naiz ta gizon jakintsu eta azkarra izan, ez al digu bere obretan esaten gure euskera Jainkoak Babelko Torrean Tubal Patriarkari emana ta ixuria dela? Gure mintzo onen erraiak aztertzen asko ibillia zan Larramendi, eta uste zuen euskeraren egokitasunak eta egitura arrigarriak etorburu jainkozkoa adirazten zuela. Gaur ustekizun oiek irakurrita, irri egiten dugu. Baiña aitortu bear: bakoitza bere garaia-
ren seme izan oi da, eta orduan iritzi oiek ontzat ematen ziran, Linguistika ere sortu gabe baitzegan.

Filosofu eta teologu aien ustez, dena zegoan ba Jainkoaren esku trebeak ezin obekiago atondua ta tajutua. Munduko aro bakoitzak, Jainkoaren esku-sartze berria eskatzen zuan. Gaiñera, gizonaren onerako ta probetxurako zer zetorren obekienik, eta uraxe egin zuen Jainkoak. Lurra zan, bada, esku leun batek gizonarentzat antolatutako kabia, zeruko babiloi ori teillatutzat duelarik. Or daude goiko izarrak, berari argi egiteko, lureko frutuak berari azkurri emateko... eta azkenik izadiko isilpekoak eta korapillo askatu bearrak, denpora zertan pasa izan dezan amoreagatik. Eta aitortu dezagun, egia zan guzti ori, baiña agian ez gisa ortara.

Agertu edo arkitze aundi oiek gertatu ziranean, etzan makala izan nahasmendua. (Galileo, Kepler, Koperniko, Newton ta beste olako jakintsuen asmaketak esan nai ditut.) Lendabizi, Jainkoaren aldekoek arbiatu ta erdeñatu egin zituzten jaun oien berrikeriak. Uste zuten,

nunbait, Jainkoa bere aulkitik jaurtitzera zetozela. Gizarajo aiek, ordea, etzuten olako asmo beltzik. Fededumen iritziek eta usteek astindu gogorra artu zuten orduan. Gauzak azaletik ikusten zituztenentzat, ba-zirudin erligioak bat egiten zuela orain lurrera zetozen ustekizun zaar aiekin. Ba-zirudin etzela geiago posible, aurrera-zale eta denpora berean Jesusen jarraitzaille izatea. Izan ere, Erdi-Aroko eskola aietan Jainkoarenak eta gizonarenak ain batu eta elkarrekin lotu ziran, ze orain ba-zirudian ezin zitezkeela geiago bata besteagandik berezi. Ba-zirudian batak erreka jotzean, bestea ere derriorrean ondutzen zela. Eta oraindik naaspil onetatik ez gera zearo irten.

Ez gaitezen, bada, geiegi estutu eta larritu, baldin jakintsu batzuek erligioaren irakaspenak aintzat artzen ez badituzte. Askotan beintzat, ori zerk egiten duen ba-dakigu: Jainkoaren itza bere muin soillean, eta beronen inguruan pillatutako giza-iritziak bereizten ez jakiteak.

Dardara ura, sakona izan zan benetan. Eta oraindik pasatuko da denpora, arik eta burruka baretu ta isildu dedin arte. Gauzak berriz bere lekuan jarri arte. Jainko ordenatzailea mundu aunditu ta zabaldu onen gainean errege bezala berriz agertu dedin arte.

XVII'gn. mende-ondarrean, bada, agertu izugarriak egin ziran. Orduan oartu zan gizona, munduaren zabalera ta adiaña, uste zan baiño izugarri aundiagoa zela. Mundu onen lehenbiziko eguna urrundu egiten da gugandik millaka eta millaka urtetan. Eta teleskopio oien bidez, neurgea, egurats baztergabea, mutu eta isillik, begietarazten zaio gizon arrituari. Zabala azaltzen zaio alde orotarik, bai ortzean eta bai mendeen erreskada luzean ere. Eta neurge orren gain errege dan Jaun orrezaz gero ta ideia aundiagoa moldatu bearrean, ideia ori suntsitu egin zan.

Ordudanik gizonak eztu ikusi nai guzti ortan makiña izugarri eta itsu bat baizik. Jirabiraka dabillen makiña bat, eta laisterka, baiña xede gabe. Lanean ari da, bai, baiña bere lanaren berri jakin gabe. Bere langintzan eztu asmorik. Betiko lan alferra egin, desegin eta berregiten asi... Jainkoak alde egin du mundutik. Ba-dirudi, munduaren bazterrak zabaldu ta urrundu ziranean, berekin eraman zutela Jainkoa, mareak, ur-bera dijoanean, txalupak berekin eramaten dituan bezalaxe.

Ez gabilta emen iñoren erruak garbitu naiez, gertatuen berri emiaten baizik. Gauzak nola pasatu ziran esaten, alegia. Eta gertatu zena izan zan, mundua begirada berri batekin ikusi zela, eta etzela bertan ikusi makiña eskerga bat besterik. Materia uts, idor eta illunaren zabala. Eta begirada onen lillurak Jainkoa aaztu erazi zuan.

Gaiñeratu dezagun Jainkoaren alde zebiltzanen ikuste motxa. Jainkoaren alde babestu nai zuten, baiña ortarako bear etzen bidetik jo zuten. Ertsiki ari ziran, eta Jakintzak onartu ez dezaken eran. Zergati

edo kausa urbillak gutxiesten zituzten. Jainko-zale oientzat izadia Egillearen nai edo borondate utsakin esplikatzen zan, beste gabe. Jainkoak mundua beatz-ukaldika ibilli-araziko balu bezala. Itzez itz ar-tzen zan Bibliak dakarren ura, alegia, Jainkoak itxasoari emandako arako agindua: "Onaiñoxe elduko aiz, eta ez arutzago." Edo Kristo-ren erasia: "Teillatutik ezta txori bat erortzen, eta zuen buruetatik ille bat ere ez, Aita Zerukoaren baimenik gabe."

Ikuskera ta pentsakera bitxia, ordea. Izan ere zer billakatzen zan mundua, orrela begiratuta? Mirakulu-sail etengabea ta aspergarria, besterik ez. Dena epaitzen da beingoan emandako aginduekin. Baiña zorionean Jainkoaren Ardura edo Providentziak eztu deus ikusteko-rik pentsakera onekin. Jakintzarentzat, berriz, ezta gauza iguinga-riarrik. Jakintzaren muin edo gorabera guztia ontan datza, alegia: fenomenuak, beroien zergati edo sustraietatik ezagutzea. Euria zerk sortzen edo egiten duen, euriaren kausa zein dan jakin dudanean, or-duan dut fenomenu orren jakintza, zientzia, Orregatik zergati berez-koen eta urbillen billa dabilta beti jakintza naturalak. Eta itxasoari Jainkoak bere bazterrak markatu ziozkala esatea, jakintza naturalen landan deus ez esatea bezala da.

Gaiñera, Jakintzak, kausak ere ez nolanaikoak, baizikan baitez-padako edo bearrezko direnak nai ditu. Beste itz batzuekin: baldin-tza berdintsuak betetzen diren guztietan, fenomenu berbera berritu dedilla. Eztago zientziarik baitezpadako denaz lekora. Baiña Jainkoa jartzen badigute etengabe eskua sartzen, orduan kausa naturalak ez-tira geiago egiazko kausak, eta Jakintzak eztu deus egitekorik. Ezta, bē, arritzekoa Jakintzak pentsakera ori gorrotatzen badu, eta mira-kuilua bera ere, ainbeste kostatzen bazaio onartzea.

Eta jakiña, ikuskera motx onekin zer gertatzen den esan bea-rrik eztago. Lege berri bat arkitzen daneko, Jakintzari bururatuko zaio Jainkoa egotzi duela zabalgunen artatik. Eta nola uste duan goiz edo berandu izadiaren lege ezkutu denak arkituko dituela, jakintza-gizonak ere Jainkoa ez aitortzera sartzen dira.

L. VILLASANTE, O. F. M.

(Jarraitzeko)